

ثمینہ امین،

درجہ دکتری بخش فارسی، دانشگاه کشمیر

شیخ احمد تارہ بلی و آثار فارسی او

مقدمه:

سرمایه ادبیات فارسی در کشمیر شامل نظم و نثر است و در هر دو نوع ادبیات بسیاری از مؤلفان و شاعران معروف در این محوطه ادب پرور، می زیسته اند. و کتابهای بسیاری در این زمینه نوشته شده است که بیشتر از آنان مورد نظر محققان بوده است ولی هنوز آثارهای هستند که از نظر علاقه مندان زبان و ادبیات فارسی دور است مورد نظر کتاب "افضل الطرائق" هم یکی از این اثرها است. چون مقاله من راجع به يك اثر منشور به نام "افضل الطرائق" از شیخ احمد تارہ بلی ۱۲۰۱ تا ۱۲۷۸ می باشد بنا بر این باید که راجع به گسترش و رشد نثر فارسی مخصوصاً در عهد سیکهان را دوره مهم برای پیشرفت زبان و ادبیات فارسی نامیده شده است.

نثر فارسی در عصر سیکها مانند نظم ترویج بیشتر نه کرد. نثر نویسهای فارسی در عهد سیکهان که آثارش مبنی بظلم و استبداد سیکهان است. از آنها استبداد سیکهان قسمتی از آسیب مصون مانده از جمله آنها "میزان المقاصد" از میر محی الدین مهدی اکمل، "گلزار کشمیر" از دیوان کرپارام، "افضل الطرائق" و "تحف القراء" از شیخ احمد تارہ بلی هستند. چون شیخ احمد تارہ بلی یکی از معروف ترین علمای کشمیر و بیشتر آثار فارسی او منشور است مورد نظر کتاب از شیخ احمد تارہ بلی "افضل الطرائق" را هم در نثر فارسی تحریر شده است.

زندگی نامه شیخ احمد تاره بلی: About the author

شیخ احمد تاره بلی ۱۲۰۱ هـ در تاره بل (یکی از محله های سرینگر) تولد یافت - اسم پدرش شیخ محمد نعیم است - شیخ محمد نعیم از احفاد شیخ رحمت الله عاصمی بودند و از این جهت معلوم می شود که مؤلف از خاندان بزرگان بوده است - از جد امجد خود یعنی از مولوی شیخ محمد مقیم علوم عقلیه و نقلیه تحصیل کرد - خود نیز فهم و زیرک بودند - شیخ احمد از شیخ عباد قاری قرأت عشره آموختند و نیز از ایشان فیوضات باطنی و علوم دورونی حاصل نمود - در زبان فارسی و عربی دسترس هم داشت - علاوه از این علوم دیگرهم متداول را فرا گرفت قرآن کریم را از بر کرده بود - قاضی جمال الدین هم در آن زمان مدرس عالی بود و شیخ احمد تاره بلی از ایشان همتملمذ کرد از شیخ احمد اکبر هادی نیز تربیت یافتند و تعلیمات سلسله های قادریه، نقشبندیه، سهروردیه، کبرویه و چسشتیه آموختند و پس از فوت کردن وی سجاده نشین ایشان شده بودند - شیخ احمد تاره بلی در عهد خود بحیث صوفی و عارف نه فقط در کشمیر معروف شده بودند - بلکه عقیدت مندانش در هندوستان، خراسان و ترکستان نیز بودند - حاکم وقت جناب شیخ غلام محی الدین هم در عقیدت مند ایشان بود و تحت تاثیر ایشان بهره ای می برد، بلاخر شیخ احمد تاره بلی ۱۳ رجب ۱۲۷۵ بمطابق ۱۸۶۲ از این جهان چشم فرو بست و در محله تاره بل مدفون گردیدند - مورخ پیر غلام حسن شاه کویهانی در مورد تاریخ وفاتش اینطور قطعه نقل کرده است -

شیخ احمد حافظ قرآن و فخر عارفان
سیزده روز از رجب رفته علم زد در جنان
بهره تاریخ وصال و عمر میلادش سروش
دوش در گوشم بگفتا شنو، ای تاریخ دان

شیخ احمد کیروی میلاد و عمرش عابد است

شیخ احمد قاری سال و سال او بخوان

آثار شیخ احمد تاره بلی: Works of Sheikh Ahmad Tarabali (RA)

شیخ احمد تاره بلی علاوه بر عارف بالله يك عالم و نویسنده چیره دست بوده است - شیخ احمد تاره بلی دو تالیف بزبان فارسی از خود باقی گذاشته است بنام افضل الطرائق و تحفت القراء مورد قرأت قرآنی اطلاعات مهمی بیان نموده است - این رساله بدین اشعار شروع می شود -

بس خواهد منتظم دیدن در آن

اقتباس بعض نمودم از آن

بروی افزودم مضامین نکو

مستعاد از قاریان نیکخو

افضل الطرائق: شیخ احمد تاره بلی افضل الطرائق را در نثر فارسی رساله ای تحریر کرده بود این رساله در شرح احوال و عقائد و مقالات مشایخ صوفیه بخصوص بابا محمد اشرف است سه تا نسخه های خطی این رساله در کتابخانه تحقیق و اشاعت در علامه اقبال دانشگاه کشمیر زیر شماره ۱۹۷۵، ۱۰۴، ۳۱ موجود هستند - تاریخ تالیف این رساله از این شعر برمی آید

صد شکر که یافت اتمام این اشرف الطرائق

چون نام و سال ختمش از افضل الطرائق

وقتی که ما در مورد سبک این کتاب حرف بزیم معلوم می شود که سبک خراسانی را بکار برده است - گاهی گاهی فقرات طویل هم دیده می شود و از خواندن آن قاری گاهی خستگی حس می کند علاوه از این گاهی گاهی مؤلف وقتی که حرفهای خود می خواست واضح کند طرز بلیغ و فصیح را هم بدست گرفته است ولی بیشتر طرز انشاء پردازی

را اختیار نموده است - شیخ احمد تاره بلی چون قبلاً ذکر شده است که یک عارف بالله خودیک عارف، صوفی و حافظ قرآن بودند معمولاً آیات قرآنی و احادیث نبوی را هم بکار برده است -

نسخه اول: Manuscript First

این نسخه در سازمان تحقیق و اشاعت دولت جمون و کشمیر محل کتابخانه مرکزی علامه اقبال دانشگاه کشمیر سری نگر زیر شماره ۴۱۰، موجود است این نسخه در تصوف، آیت قرآنی، احادیث نبوی، احوال و کرامات بابا اشرف است مشخصات نسخه نام برده این طور است - کاغذ کشمیری، زبان فارسی، مؤلف شیخ احمد تاره بلی، کاتب عبد الجبار، خط نستعلیق، رنگ نیم سفید، برگ ۱۶۶، این نسخه سالم است. این نسخه از این آیات قرآنی آغاز شده است -

آغاز: Beginning

" لا اله الا الله محمد رسول الله الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين خصوصاً على خاتمهم اشرف عباد الله المخلصين الذي هو اكبرهم شاناً و اظهرهم سلطاناً وهو من الاليته العتير و من النعمة العظمى المعنتم -"

اختتام: End

عاشقان بی تو خیر نتوانند
روی بنما که جان بر افشانند

نسخه دوم: Manuscript Second

این نسخه هم در کتابخانه علامه اقبال دانشگاه کشمیر سری ناگر زیر شماره ۳۱، موجود است موضوع تصوف، آیات قرآن و احادیث نبوی و ذکر اولیاء، زبان فارسی، مؤلف شیخ احمد تاره بلی، کاتب محمد

اشرف و ابر طرق عباد الله، خط نستعلیق شکسته، کاغذ کشمیری، رنگ نیم سفید، فولیوز، ۱۵۰، این نسخ هم اینطور آغاز شده است -

آغاز: Beginning

" لا اله الا الله محمد رسول الله الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين خصوصاً على خاتمهم اشرف عباد الله المخلصين الذي هو اكبر هم شاناً و اظهر م سلطناً وهو من الايته العتبر و من النعمة العظمى المعنتم" -

اختتام: End

این نسخه از این شعر به اتمام رسید -

صد شکر که یافت اتمام این اشرف الطرائق

چون نام و سال ختمش از افضل الطرائق

نسخه سوم: Third Manuscript

این نسخه هم در سازمان تحقیقی و اشاعت دولت جمون و کشمیر کتابخانه مرکزی علامه اقبال دانشگاه کشمیر سری ناگر زیر شماره ۱۹۷۵، موجود است موضوع تصوف، قرآنی و احادیث نبوی، زبان فارسی، کاغذ کشمیری، مؤلف شیخ احمد تاره بلی، کاتب نامعلوم، خط نستعلیق نسخ، فولیوز ۸۴ موجود است -

آغاز: Beginning

این نسخه هم اینطور آغاز شده است -

" لا اله الا الله محمد رسول الله الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين خصوصاً على خاتمهم اشرف عباد الله المخلصين الذي هو اكبر هم شاناً و اظهر م سلطناً وهو من الايته العتبر و من النعمة

العظمیٰ المعنیم۔

اختتام : End

میان عاشق و معشوق رمزیت
کرام الکتائین راہم خبر نیست

منابع:-

- ۱۔ سروری، عبدالقادر، "کشمیر میں فارسی ادب کی تاریخ" چاپ (۲۰۱۲ء) (ص ۱۲ تا ۲۱) در کتابخانہ مرکزی علامہ اقبال دانشگاه کشمیر موجود است۔
- ۲۔ مسعودی، م م، "رینچن سے رنجیت تک، تاریخ کشمیر" ص ۵۸، چاپ ۱۳۹۳ء، در کتابخانہ گروہ ادبیات فارسی موجود است۔
- ۳۔ ایضاً
- ۴۔ کھویہامی، غلام حسن شاہ،، تاریخ حسن، تذکرہ اولیاء کشمیر، جلد ۳، ص ۸۲۸ بہ کوشش غلام رسول بٹ، زیر اہتمام شیخ جاوید احمد، سال اشاعت ۳۵ ۱۴۵۱ء، در کتابخانہ علامہ اقبال دانشگاه کشمیر موجود است۔
- ۵۔ ایضاً
- ۶۔ تارہ بلی، شیخ احمد، "افضل الطرائق"، نسخہ خطی، ص ۱۵ در سازمان تحقیق و اشاعت محل کتابخانہ مرکزی علامہ اقبال دانشگاه کشمیر زیر شمارہ ۱۰۴ موجود است۔

☆☆☆